श्रीमद्भगवद्गीता अध्याय १८

ॐ श्रीपरमात्मने नमः

अथाष्टादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

सन्न्यासस्य महाबाहो, तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ।
त्यागस्-य च हृषीकेश, पृथक्-केशि-निषूदन ।। १८-१ ।।

श्रीभगवानुवाच

काम्यानाङ् कर्मणान् न्यासम्, सन्न्यासङ् कवयो विदुहु ।
सर्वकर्मफल-त्-त्यागम्, प्राहुस्-त्यागंव् विच-क्-क्षणाहा ।। १८-२ ।।

त्याज्-यन् दोषवदित्-येके, कर्म-प् प्राहुर्-मनीषिणहा ।
यज्ञदानतपह्-कर्म, न-त् त्याज्-यमिति चापरे ।। १८-३ ।।

निश्चयम् शृणु मे तत्र-त्, त्यागे भरतसत्-तम ।
त्यागो हि पुरुष-व्-व्याघ्र-त्, त्रिविधस् सम्-प्रकीर्तितहा ।। १८-४ ।।

यज्ञदानतपह्-कर्म, न-त् त्याज्-यङ् कार्यमेव तत् ।
यज्ञो दानन् तपश्-चैव, पावनानि मनीषिणाम् ।। १८-५ ।।

एतान्-यपि तु कर्माणि, संगन् त्यक्-त्वा फलानि च ।
कर्तव्यानीति मे पार्थ, निश्चितम् मतमुत्तमम् ।। १८-६ ।।

नियतस्-य तु सन्न्यासह्, कर्मणो नोपपद्-यते ।
मोहात्-तस्-य परि-त्-त्यागस्,-तामसह् परिकीर्तितहा ।। १८-७ ।।

दुह्ख-मित्-येव यत्-कर्म, काय-क्-क्लेशभयात्-त्यजेत् ।
स कृत्-वा राजसन् त्यागन्, नैव-त् त्यागफललँ् लभेत् ।। १८-८ ।।

कार्यमित्-येव यत्-कर्म, नियतङ् क्रियतेऽर्जुन ।
संगन् त्यक्-त्वा फलम् चैव, स-त् त्यागस् सात्त्विको मतहा ।। १८-९ ।।

न-द् द्-वेष्ट्-य-कुशलङ् कर्म, कुशले नानुषज्-जते ।
त्यागी सत्त्व-समाविष्-टो, मेधावी छिन्न-संव्शयहा ।। १८-१० ।।

न हि देहभृता शक्-यन्, त्यक्-तुङ् कर्माण्य-शेषतहा ।
यस्तु कर्मफल-त्-त्यागी, स-त् त्यागीत्-यभि-धीयते ।। १८-११ ।।

अनिष्-टमिष्-टम् मिश्रम् च-त्, त्रिविधङ् कर्मणह् फलम् ।
भवत्य-त्-त्यागिनाम् प्रेत्य, न तु सन्न्यासिनाङ् क्वचित् ।। १८-१२ ।।

पञ्चैतानि महाबाहो, कारणानि निबोध मे ।
सांख्-ये कृतान्-ते प्रोक्-तानि, सिद्-धये सर्वकर्मणाम् ।। १८-१३ ।।

अधिष्-ठानन् तथा कर्ता, करणम् च पृथग्-विधम् ।
विविधाश्-च पृथक्-चेष्टा, दैवम् चैवात्र पञ्चमम् ।। १८-१४ ।।

शरीरवाङ्-मनोभिर्-यत्,-कर्म-प् प्रारभते नरहा ।
न्याय्-यंव् वा विपरीतंव् वा, पञ्चैते तस्य हेतवहा ।। १८-१५ ।।

तत्रैवम् सति कर्तार,-मात्-मानङ् केवलन् तु यहा ।
पश्-य-त्-त्य-कृत-बुद्-धित्वान्,-न स पश्-यति दुर्मतिहि ।। १८-१६ ।।

यस्-य नाहंकृतो भावो, बुद्-धिर्-यस्य न लिप्-यते ।
हत्-वापि स इमालँ्-लोकान्,-न हन्ति न निबध्-यते ।। १८-१७ ।।

-द्-ज्ञानम् द्-ज्ञेयम् परि-द्-ज्ञाता, त्रिविधा कर्मचोदना ।
करणङ् कर्म कर्-तेति-त्, त्रिविधह् कर्म-संग्रहहा ।। १८-१८ ।।

द्-ज्ञानङ् कर्म च कर्ता च-त्, त्रिधैव गुणभेदतहा ।
प्रोच्-यते गुण-संख्याने, यथावच्-छृणु तान्-यपि ।। १८-१९ ।।

सर्वभूतेषु येनैकम्, भावम्-व्-व्यय-मीक्षते ।
अविभक्तंव् विभक्तेषु, तज्-द्-ज्ञानंव् विद्-धि सात्त्विकम् ।। १८-२० ।।

पृथक्-त्वेन तु यज्-द्-ज्ञानन्, नानाभावान्-पृथग्-विधान् ।
वेत्-ति सर्वेषु भूतेषु, तज्-द्-ज्ञानंव् विद्-धि राजसम् ।। १८-२१ ।।

यत्-तु कृत्स्-न-वदेकस्मिन्,-कार्ये सक्तम-हैतुकम् ।
अतत्त्वार्थ-वदल्पम् च, तत्-तामस-मुदा-हृतम् ।। १८-२२ ।।

नियतम् संगरहित,-मराग-द्-द्वेषतह् कृतम् ।
अफल-प्-प्रेप्-सुना कर्म, यत्-तत्-सात्त्विक-मुच्-यते ।। १८-२३ ।।

यत्-तु कामेप्-सुना कर्म, साहंकारेण वा पुनहा ।
क्रियते बहुला-यासन्, तद्-राजस-मुदा-हृतम् ।। १८-२४ ।।

अनुबन्धङ् क्-क्षयम् हिंव्सा,-मनवे-क्-क्ष्-य च पौरुषम् ।
मोहादा-रभ्-यते कर्म, यत्-तत्-तामस-मुच्-यते ।। १८-२५ ।।

मुक्तसंगोऽनहंव्वादी, धृत्-युत्-साह-समन्वितहा ।
सिद्-ध्य-सिद्-ध्योर्-निर्विकारह्, कर्ता सात्त्विक उच्-यते ।। १८-२६ ।।

रागी कर्मफल-प्-प्रेप्-सुर्,-लुब्धो हिंव्सात्-मकोऽशुचिहि ।
हर्षशोकान्-वितह् कर्ता, राजसह् परिकीर्तितहा ।। १८-२७ ।।

अयुक्तह् प्राकृतस् स्तब्धश्, शठो नैष्-कृतिकोऽलसहा ।
विषादी दीर्घसूत्री च, कर्ता तामस उच्-यते ।। १८-२८ ।।

बुद्-धेर्-भेदन् धृतेश्-चैव, गुणतस्-त्रिविधम् शृणु ।
प्रोच्-यमा-नम-शेषेण, पृथक्-त्वेन धनञ्जय ।। १८-२९ ।।

प्रवृत्तिम् च निवृत्तिम् च, कार्याकार्ये भयाभये ।
बन्धम् मोक्षम् च या वेत्-ति, बुद्-धिस् सा पार्थ सात्त्विकी ।। १८-३० ।।

यया धर्म-म-धर्मम् च, कार्यम् चाकार्यमेव च ।
अयथावत्-प्रजानाति, बुद्-धिस् सा पार्थ राजसी ।। १८-३१ ।।

अधर्मन् धर्ममिति या, मन्-यते तमसावृता ।
सर्वार्थान्-विपरीतांश्-च, बुद्-धिस् सा पार्थ तामसी ।। १८-३२ ।।

धृ-त्-त्या यया धारयते, मनह्-प्राणेन्-द्रिय-क्-क्रियाहा ।
योगेना-व्यभिचारि-ण्-ण्या, धृतिस् सा पार्थ सात्त्विकी ।। १८-३३ ।।

यया तु धर्मकामार्थान्,-धृ-त्-त्या धारयतेऽर्जुन ।
प्रसंगेन फलाकां-क्-क्षी, धृतिस् सा पार्थ राजसी ।। १८-३४ ।।

यया स्वप्नम् भयम् शोकंव्, विषादम् मदमेव च ।
न विमुञ्चति दुर्मेधा, धृतिस् सा पार्थ तामसी ।। १८-३५ ।।

सुखन् त्विदानीन् त्रिविधम्, शृणु मे भरतर्षभ ।
अभ्यासाद्-रमते यत्र, दुह्खान्तम् च निगच्छति ।। १८-३६ ।।

यत्-तद-ग्-ग्रे विषमिव, परिणामेऽमृतोपमम् ।
तत्-सुखम् सात्त्विकम् प्रोक्त,-मात्म-बुद्-धि-प्-प्रसादजम् ।। १८-३७ ।।

विषयेन्-द्रिय-संयोगाद्,-यत्-तद-ग्-ग्रेऽमृतोपमम् ।
परिणामे विषमिव, तत्-सुखम् राजसम् स्मृतम् ।। १८-३८ ।।

यद-ग्-ग्रे चानुबन्धे च, सुखम् मोहनमात्-मनहा ।
निद्रा-लस्-य-प्-प्रमादोत्-थन्, तत्-तामस-मुदा-हृतम् ।। १८-३९ ।।

न तदस्ति पृथि-व्-व्यांव् वा, दिवि देवेषु वा पुनहा ।
सत्त्वम् प्रकृति-जैर्-मुक्तम्, यदेभिस् स्यात्-त्रिभिर्-गुणैहि ।। १८-४० ।।

ब्राह्-मण-क्-क्षत्रियविशाम्, शूद्राणाम् च परन्तप ।
कर्माणि-प् प्रविभक्तानि-स्, स्वभाव-प्-प्रभवैर्-गुणैहि ।। १८-४१ ।।

शमो दमस्-तपश् शौचङ्, क्-क्षान्ति-रार्जव-मेव च ।
द्-ज्ञानंव् विज्ञान-मास्तिक्-यम्, ब्रह्-मकर्म-स् स्वभावजम् ।। १८-४२ ।।

शौर्यन् तेजो धृतिर्-दा-क्-क्ष्-यम्, युद्-धे चाप्-य-पलायनम् ।
दानमीश्वर-भावश्-च-क्, क्षात्रङ् कर्म-स् स्वभावजम् ।। १८-४३ ।।

कृषिगौ-रक्ष्-य-वाणिज्-यंव्, वैश्-यकर्म-स् स्वभावजम् ।
परिचर्यात्-मकङ् कर्म, शूद्रस्-यापि-स् स्वभावजम् ।। १८-४४ ।।

स्वे स्वे कर्मण्य-भिरतस्, संव्सिद्-धिलँ् लभते नरहा ।
स्वकर्म-निरतस् सिद्-धिम्, यथा विन्दति तच्-छृणु ।। १८-४५ ।।

यतह् प्रवृत्तिर्-भूतानाम्, येन सर्वमिदन् ततम् ।
स्वकर्मणा तमभ्यर्-च्-य, सिद्-धिंव् विन्दति मानवहा ।। १८-४६ ।।

श्रेयान्-स्वधर्मो विगुणह्, परधर्मात्-स्वनुष्-ठितात् ।
स्वभावनियतङ् कर्म, कुर्वन्-नाप्-नोति किल्-बिषम् ।। १८-४७ ।।

सहजङ् कर्म कौन्तेय, सदोषमपि न-त् त्यजेत् ।
सर्वारम्भा हि दोषेण, धूमेनाग्-नि-रिवा-वृताहा ।। १८-४८ ।।

असक्त-बुद्-धिस् सर्वत्र, जितात्मा विगतस्-पृहहा ।
नैष्-कर्म्य-सिद्-धिम् परमाम्, सन्न्यासेना-धि-गच्छति ।। १८-४९ ।।

सिद्-धिम् प्राप्तो यथा ब्रह्-म, तथाप्-नोति निबोध मे ।
समासे-नैव कौन्तेय, निष्ठा द्-ज्ञानस्-य या परा ।। १८-५० ।।

बुद्-ध्या विशुद्-धया युक्तो, धृत्यात्-मानन् नियम्-य च ।
शब्दादीन्-विषयांव्स्-त्यक्-त्वा, राग-द्-द्वेषौ व्युदस्-य च ।। १८-५१ ।।

विविक्तसेवी लघ्-वाशी, यतवाक्-काय-मानसहा ।
ध्यानयोगपरो नित्यंव्, वैराग्यम् समुपाश्रितहा ।। १८-५२ ।।

अहंकारम् बलन् दर्पङ्, कामङ् क्रोधम् परि-ग्-ग्रहम् ।
विमुच्-य निर्ममश् शान्तो, ब्रह्-मभूयाय कल्पते ।। १८-५३ ।।

ब्रह्-मभूतह् प्रसन्नात्-मा, न शो-चति न कां-क्-क्षति ।
समस् सर्वेषु भूतेषु, मद्-भक्तिलँ् लभते पराम् ।। १८-५४ ।।

भक्-त्या मामभिजानाति, यावान्-यश्-चास्मि तत्त्वतहा ।
ततो मान् तत्त्वतो द्-ज्ञात्-वा, विशते तदनन्तरम् ।। १८-५५ ।।

सर्वकर्माण्-यपि सदा, कुर्वाणो मद्-व्यपाश्रयहा ।
मत्-प्रसादाद-वाप्-नोति, शाश्वतम् पदम-व्-व्ययम् ।। १८-५६ ।।

चेतसा सर्वकर्माणि, मयि सन्न्यस्-य मत्परहा ।
बुद्-धियोग-मुपाश्रित्-य, मच्चित्तस् सततम् भव ।। १८-५७ ।।

मच्चित्तस् सर्वदुर्गाणि, मत्-प्रसादात्-तरिष्-यसि ।
अथ चेत्त्व-महंकारान्,-न श्रोष्-यसि विनं-क्-क्ष्-यसि ।। १८-५८ ।।

यदहंकारमाश्रित्-य, न योत्-स्य इति मन्-यसे ।
मिथ्-यैष-व् व्यवसायस्-ते, प्रकृतिस्-त्वान् नियो-क्-क्ष्-यति ।। १८-५९ ।।

स्वभावजेन कौन्तेय, निबद्-धस् स्वेन कर्मणा ।
कर्तुन् नेच्छसि यन्-मोहात्,-करिष्-यस्य-वशोऽपि तत् ।। १८-६० ।।

ईश्वरस् सर्वभूतानाम्, हृद्-देशेऽर्जुन तिष्-ठति ।
भ्रामयन्-सर्वभूतानि, यन्त्रारूढानि मायया ।। १८-६१ ।।

तमेव शरणङ् गच्छ, सर्वभावेन भारत ।
तत्-प्रसादात्-पराम् शान्तिम्, स्थानम् प्राप्स्-यसि शाश्वतम् ।। १८-६२ ।।

इति ते द्-ज्ञानमाख्-यातङ्, गुह्-याद्-गुह्-य-तरम् मया ।
विमृश्-यै-तदशेषेण, यथेच्छसि तथा कुरु ।। १८-६३ ।।

सर्वगुह्-यतमम् भूयश्, शृणु मे परमंव् वचहा ।
इष्-टोऽसि मे दृढमिति, ततो व-क्-क्ष्-यामि ते हितम् ।। १८-६४ ।।

मन्मना भव मद्-भक्तो, मद्-याजी मान् नमस्कुरु ।
मामे-वैष्-यसि सत्यन् ते, प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ।। १८-६५ ।।

सर्वधर्मान्-परि-त्-त्यज्-य, मामेकम् शरणंव् व्रज ।
अहन् त्वा सर्वपापेभ्-यो, मोक्षयिष्-यामि मा शु-चहा ।। १८-६६ ।।

इदन् ते ना तपस्काय, नाभक्ताय कदाचन ।
न चा-शु-श्-श्रू-षवे वाच्-यन्, न च माम् योऽभ्य-सूयति ।। १८-६७ ।।

य इमम् परमङ् गुह्-यम्, मद्-भक्तेष्-वभि-धास्-यति ।
भक्तिम् मयि पराङ् कृत्-वा, मामे-वैष्-यत्य-संव्शयहा ।। १८-६८ ।।

न च तस्मान्-मनुष्-येषु, कश्-चिन्-मे प्रियकृत्-तमहा ।
भविता न च मे तस्मा,-द्-न्यह् प्रियतरो भुवि ।। १८-६९ ।।

अध्-येष्-यते च य इमन्, धर्म्यम् संवादमावयोहो ।
द्-ज्ञानयज्ञेन तेनाह,-मिष्-टस् स्यामिति मे मतिहि ।। १८-७० ।।

श्रद्-धावा-नन-सूयश्-च, शृणुयादपि यो नरहा ।
सोऽपि मुक्तश् शुभाल्ँ-लोकान्,-प्राप्-नुयात्-पुण्यकर्मणाम् ।। १८-७१ ।।

कच्चि-देतच्छ्-रुतम् पार्थ-त्, त्वयैकाग्रेण चेतसा ।
कच्चिद्-द्-ज्ञान-सम्मोहह्, प्रनष्-टस्-ते धनञ्जय ।। १८-७२ ।।

अर्जुन उवाच
नष्-टो मोहस् स्मृतिर्-लब्धा, त्वत्-प्रसादान्-मयाच्-युत ।
स्थितोऽस्मि गतसन्देहह्, करिष्-ये वचनन् तव ।। १८-७३ ।।

सञ्जय उवाच
इत्-यहंव् वासुदेवस्-य, पार्थस्-य च महात्-मनहा ।
संवाद-मिम-म-श्-श्रौष,-मद्-भुतम् रोमहर्षणम् ।। १८-७४ ।।

व्यास-प्-प्रसादा-च्छ्-रुतवा,-नेतद्-गुह्-य-महम् परम् ।
योगम् योगेश्वरात्-कृष्णात्,-साक्षात्-कथय-तस् स्वयम् ।। १८-७५ ।।

राजन्-संव्-स्मृत्य संव्-स्मृत्य, संव्वाद-मिम-मद्-भुतम् ।

केशवार्जुन-योह् पुण्यम्, हृष्-यामि च मुहुर्-मुहुहु ।। १८-७६ ।।

तच्च संव्-स्मृत्य संव्-स्मृत्य, रूपम-त्-त्यद्-भुतम् हरेहे ।
विस्मयो मे महान्-राजन्,-हृष्-यामि च पुनह् पुनहा ।। १८-७७ ।।

यत्र योगेश्वरह् कृष्णो, यत्र पार्थो धनुर्धरहा ।
तत्रश् श्रीर्-विजयो भूतिर्,-ध्रुवा नीतिर्-मतिर्-मम ।। १८-७८ ।।

ॐ तत्-सदिति
श्रीमद्-भगवद्-गीतासु उपनिषत्-सु ब्रह्-मविद्-यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंव्वादे मोक्ष-सन्न्यास-योगो नाम अष्टादशोऽध्यायहा ।। १८ ।।

।। श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।।

।। हरये नमः ।।

।। हरये नमः ।।

।। हरये नमः ।।

~*~